

ПСИХИКАЛЫҚ ДАМУЫ ТЕЖЕЛГЕН БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ЖАЗБАША СӨЙЛЕУ ТІЛІНІҢ БҰЗЫЛУЫН ТҮЗЕТУ

Калдыбай Ұ.Ө., Әбдібекова З.Ә.

Академик Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды мемлекеттік университеті, Қарағанды

ҚР «Бала құқығы туралы» Заңының 6 бабында «балалардың дене бітімі, интеллектуалдық, рухани және имандылық тұрғысынан дамуына, олардың бойында азаматтық және бейбітшіл сезімдерді тәрбиелеуге, сондай-ақ баланың жеке адами тұлғасының қоғам мүддесі, мемлекет халықтарының дәстүрлері, ұлттық және әлемдік мәдениет жетістіктеріне қол жеткізуі үшін мүмкіндіктерін ашуға жәрдемдесу» балалар мүддесін көздейтін мемлекеттік саясаттың мақсаттарының бірі болып табылады. Осы Заңға сәйкес баланың жан-жақты дамуына барлық жағдайды жасау және де қандай да бір кемсітулерді сезінбеуіне көмек беріп, қолдау қажет [1, 84-86б].

Психикалық дамуы тежелген кіші жастағы оқушылардың жазбаша сөйлеу тілінің бұзылу мәселесі оларды мектепте оқыту практикасында жетекші орындардың бірін алады. Психикалық дамуы тежелген бастауыш сынып оқушыларының жазуында көптеген дисграфиялық қателер кездеседі. Бұл оқушылардың көпшілігі үшін жазу процесінде жеткілікті көңіл бөлу, өзін-өзі бақылаудың төмен деңгейі, қысқа мерзімді жадта сөйлеу материалдарын ұстауда қиындықтар, графо-моторлы дағдылардың жеткіліксіздігі тән [2, 115-120б].

Қазіргі уақытта мектеп бағдарламасын меңгеруде қиындықтарға тап болған балалар санының айтарлықтай артуы байқалады, бұл мектептегі оқытудың маңызды мәселелерінің бірі болып табылады [3, 47б].

Осыған орай психикалық дамуы тежелген балалардың жазбаша сөйлеуінің бұзылуын өзекті, теориялық және іс жүзінде маңызды мәселе ретінде қарастырып отырмын.

Психикалық дамуы тежелген бастауыш сынып оқушыларының жазбаша сөйлеу тілінің спецификалық қателіктерін келесідей топтастыруға болады:

- фонематикалық қабылдаудың бұзылуымен байланысты қателер;
- дыбыстық талдау мен синтездің бұзылуымен байланысты қателер;
- сөзжасам қателері;
- сөз тіркестері мен сөйлемдердегі сөз байланысының бұзылуынан туындаған қателер;
- оптикалық және кинетикалық ұқсастықтар бойынша әріптерді араластырумен байланысты қателер.

Психикалық дамуы тежелген балалардың жазуындағы дисграфиялық көріністер және олардың себептерін тудыратын оқушылардың жеке психологиялық ерекшеліктерін есепке алуды мұғалім мен логопед талап етеді [4, 68б].

Қарағанды қаласының №27 жалпы орта мектебінің бастауыш сыныптары арасында зерттеу жұмыстары жүргізілді. Зерттеуге 8 бала қатысты. Зерттеу барысында Е.В. Мазанова, М.М.Аманатова, И.В. Садовниканың ойлап тапқан «Сөздердің топтарын тап», «Қателері бар хат», «Жетпейтін қосымшаларды тап», «Қайсысы артық?», «Араласқан сөйлемдер» әдістемелері қолданылды.

Зерттеу нәтижелерін талдауда жазу қателерінің сапасы мен саны анықталды. Жазбаша сөйлеуді тексеру нәтижелері психикалық дамуы тежелген балаларда дисграфиялық қателердің үлкен көлемі бар екенін көрсетті.

Оларды мынадай топтарға бөлінді:

1 топ: фонематикалық есту және қабылдау бұзылыстарынан туындайтын қателер. Оқушылар сөздегі дыбыстардың саны мен реттілігін анықтауда, сондай-ақ құрылымдық күрделі сөздерді жазуда және жіңішке акустика-артикуляциялық белгілермен ерекшеленетін дыбыстарды саралауда қиындықтарға тап болады. Бұл жазғанда әріптердің араласуымен, ауыстырылуымен көрінеді.

2 топ: тілдің лексикалық жүйесінің дамымағандығынан туындайтын қателер. Ең алдымен, жазбаша мәтіннің дұрыс құрылмағанына назар аударылады. Бұл жерде сөздер мен сөйлемдердің арасындағы шекараның жоқтығынан, сөздердің дұрыс емес тәртібінен көрінеді.

3 топ: тілдің грамматикалық жүйесінің дамымағандығынан туындайтын қателер. Бұл сөйлемде сөздердің дұрыс септікте тұрмауы, сөздердегі жұрнақтар мен жалғаулардың дұрыс қойылмағандығымен сипатталады.

Психикалық дамуы тежелген кіші мектеп жасындағы балалардың жазуының және оқуының бұзылуын түзету кезең-кезеңмен жүргізіледі:

1. Сөйлеудің дыбыстық жағының дамуындағы олқылықтардың орнын толтыру, бұл ретте осы кезеңнің мазмұны әр түрлі сөздердегі дыбыстар туралы, фонетикалық процестер туралы толыққанды түсініктерді қалыптастыру және сөздің дыбыстық құрамының синтезін жүргізу болып табылады. Осы кезеңде сөздердің айтылу ақауларын түзету және сөздерді, сөйлемдерді байланыстыруды дамыту жүргізіледі.

2. Лексикалық қорды, тілдің грамматикалық құрылымын дамытудағы олқылықтарды толықтыру. Бұл кезеңде сөздік қорды толықтыру, синтаксистік құрылымдарды құру, сондай-ақ сөйлеу грамматикасын жүйелі дамыту жүргізіледі.

3. Байланысты сөйлеуді қалыптастырудағы олқылықтардың орнын толтыру. Түзетудің бұл кезеңі байланыстырып сөйлеуді құру дағдыларын дәйекті қалыптастыруды, нақты және дәл ойларды логикалық баяндауға үйретуді, қажетті сөздерді іріктеуді және ұсыныстарды құруды қамтиды [5, 70б].

Түзету жұмыстарынан кейін диктант өткізілуі қажет. Диктант нәтижелеріне сәйкес, зерттелген балаларда барлық көрсеткіштер бойынша қателердің төмендеуін немесе жоғарылауын байқауға болады.

Қорытындылай келгенде, жазбаша сөйлеуді түзету әдістері балалардың ойлау қызметін белсендіреді, және мидың зақымдалған бөлімдерінің жұмыс тиімділігін арттырады.

Пайдаланылган әдебиеттер тізімі:

1. Специальная психология: Учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / В. И. Лубовский, Т. В. Розанова, Л. И. Солнцева и др.; Под ред. В. И. Лубовского. — М.: Издательский центр «Академия», 2005. — 464 с.-С.84–86.
2. Садовникова И. Н. Коррекционное обучение школьников с нарушениями чтения и письма. Пособие для логопедов, учителей, психологов дошкольных учреждений и школ различных типов. — М.: Аркти, 2005г. — С.115-120.
3. Фотекова Т. А., Ахутина Т. А. — Нейропсихологическая диагностика речевой патологии у детей // Газета «Школьный психолог». — 2001. - № 37-38. — С.47
4. Власова Т. А. Дети с ЗПР. -М.: Педагогика, 1984 г. — 68.
5. Власова Т. А. Лубовский В. И. Обучение детей с ЗПР. М.: Просвещение, 1981 г. — 70.